

# KÜRESEL YOKSULLUĞUN ÖTEKİ YÜZÜ: YENİ YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA

*The Other Face of Global Poverty: New Poverty and Social Exclusion*

*Mehmet KARAKAŞ\**

## ÖZET

Küreselleşmenin ekonomik boyutunu ifade eden küresel ekonomik düzen, özellikle yoksul ülkelerde baskıcı rejimleri güçlendirerek, yolsuzlukların ve yoksunlukların yaygınlaşmasına yol açan bazı önemli sonuçlar doğurmaktadır. Kaynakların ve üretimin küresel sermaye aktörlerinde toplanması sonucu ortaya çıkan mutlak yoksullaşma, küresel yoksulluğun sadece bir yüzünü yansıtmaktadır. Küresel kapitalizmin neo-liberal politikalarla desteklenmesiyle şekillenen “tüketim kültürü”nün bir sonucu olan “yeni yoksulluk” ise küresel yoksulluğun diğer yüzünü oluşturmaktadır. Kapitalist süreçte ortaya çıkan mutlak yoksulluğun, devletin ve sivil toplumun uygulayacağı istihdam politikaları ve sosyal güvenlik tedbirleri ile telafi edilebilme ihtimali varken, yeni yoksulluk olgusu daha yerleşik, derin ve psikolojik boyutlu sorunlar sarmalına dönüşmektedir.

Bu çalışmada küresel yoksulluğun yeni özellikleri ele alınacaktır. Bu kapsamda küresel yoksulluğun mutlak yoksulluk olarak ortaya çıkan özellikleri ve küresel yoksulluğun öteki yüzü olarak tanımlanan yeni yoksulluk biçimi tartışılacaktır. Küresel yeni yoksulluk tartışmalarında öne çıkarılan konu ise, “sosyal dışlanma” ve yeni özellikleriyle “yoksullukla mücadele” biçimleri olacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** Küresel yoksulluk, mutlak yoksulluk, yeni yoksulluk, tüketim, sosyal dışlanma, yoksullukla mücadele.

## ABSTRACT

The economic aspect of globalization namely global economic order gave rise to the emergence of some factors that prompt poverty through supporting the oppressive regimes in the poor countries. Absolute poverty, as a result of the accumulation of the sources and production in the hands of global capitalist actors, corresponds to only one side of global poverty. However, ‘new poverty’ resulted from ‘consumer culture’ shaped by neo-liberal policies of the global capitalism. Though absolute poverty caused by capitalist process is likely to be compensated through employment and social insurance policies carried out by both the state and civil society, the fact of

---

\* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, [mkarakas@aku.edu.tr](mailto:mkarakas@aku.edu.tr)

new poverty with a deep psychological aspects turns into a much more problematic puzzle.

In this paper, new characteristics of the global poverty are tackled; global poverty manifested as absolute poverty and the form of new poverty widely known as the other face of global poverty are discussed. In the frame of global new poverty, ‘social exclusion’ and ‘alleviating poverty’ with its new characters are mainly emphasised.

**Key-Words:** Global poverty, Absolute poverty, new poverty, consumption, social exclusion, alleviating poverty.

\*\*\*

## GİRİŞ

İnsanlık tarihinin farklı dönemleri; eşitsizlik, açlık, kıtlık, haksızlık gibi çeşitli acılara tanık olmuştur. Ancak yoksulluk, tarihsel açıdan daha yakın dönemlere ait spesifik bir olgudur. Yoksulluk, sosyo-kültürel ve ekonomik bir problem olmasının yanında; politik gelişme süreçlerinin bir ürünü olarak ahlaki ve felsefi olanla ilişkili, oldukça karmaşık bir olgudur. Bunlar arasında yoksulluğu öne çıkarana, diğer boyutlarını de etkileme gücüne sahip olan ekonomik boyuttur. Bunda, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesinin olmazsa olmaz koşullarından beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlar meselesi etkili olmaktadır.

Yoksulluğu tek bir boyutta, yoksulları ise tek bir grupta toplayarak açıklamak mümkün değildir. Çünkü yoksulluğun nedenleri, anlamları ve sonuçları farklı sosyo-kültürel bağlamlara göre değişiklik göstermektedir. Yoksulluk yeterli kalori miktarı, yiyecek ve barınma gibi kriterlerle de sınırlandırarak açıklanamaz. Çünkü günlük gerekli kalori miktarı gibi kriterlerle yoksulluğu tanımlamak, hem güvenli olmayan bir yaklaşım hem de oldukça sınırlandırıcı bir bakıştır. Bundan dolayı yoksulluk çok boyutlu bir gelişme olarak ve yeni özellikleriyle açıklanması gereken bir olgudur. Son dönemlerdeki tanımlama çalışmalarında bu tür çabalar görülmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler yoksulluğu şöyle tanımlamaktadır: “Yoksulluk, yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumudur.” (BM ESK, 2001). Bir başka yaklaşıma göre “yoksulluk, genellikle insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu veya çok benzer biçimlerde mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu ve yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanmaması durumu” (Şenses, 2002: 62-63) olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere yoksulluk, çeşitli alt kültürlerin oluşumunu sağlayan oldukça dinamik bir unsurdur. Yoksulluk alt kültürünün kaynağı olan gelişmeler, küresel etkileşimlerle birlikte neredeyse

tanımlanamaz ve ölçülemez<sup>1</sup> bir hal almaktadır. Yeni özelliklerini açıklama çabası kapsamında “kentsel yoksulluk”, “dezavantajlı gruplar”, “sınıf dışı”<sup>2</sup>, “küresel yoksulluk”, “sosyal dışlanma” ve “yeni yoksulluk” gibi kavramlara<sup>2</sup> müracaat edilmektedir.

Bu çalışmada küresel yoksulluğun yeni özellikleri, mutlak ve göreceli yoksulluk çeşitleri bağlamında ele alınacaktır. Bu kapsamda küresel yoksulluğun mutlak yoksulluk olarak ortaya çıkan özellikleri ve küresel yoksulluğun öteki yüzü olarak tanımlanan yeni yoksulluk biçimi tartışılacaktır. Küresel yeni yoksulluk tartışmalarında öne çıkarılan konu ise sonuçlarının önemi açısından, “sosyal dışlanma”, yeni özellikler taşıması itibarıyla de yeni yoksullukla “mücadele stratejileri” olacaktır.

### 1. Küresel Yoksulluk

Eşitsizlik, kıtlık ve açlık gibi özelliklerinin dışında özel olarak ele alındığında yoksulluğun, kapitalizmle eşzamanlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Yoksulluk, çok sıkı bir ilişki içinde olmasına rağmen mutlak anlamda eşitsizlik anlamına gelmez. Yoksul olmak sadece diğerlerinden daha az şeye sahip olmak demek değildir; aynı zamanda yaşamın temel gereksinimleri konularında güvenden yoksun olmak anlamı da taşır. Bu yönüyle yoksullar, genelden farklı bir yaşam alanında nefes alan ve kendine özgü davranış kalıplarıyla bir kültür atmosferinin aktörleridir.

Yoksulluk kültürünün inşa ettiği atmosfer, erken kapitalist dönemden küresel kapitalist süreçlere kadar farklı evrelerden geçerek günümüzdeki özelliklerini kazanmıştır. Küreselleşme sürecinde, “işgücü piyasalarının yeniden yapılandırılmasına ve sermayenin küreselleşmesine, uluslararası boyutlarda yeni stratejiler ve yeni sosyo-ekonomik düzenleme türlerinin eşlik etmesi, sürdürülebilir büyüme ve uyumlu çalışan kurumlara ciddi anlamda zarar verdi. Bu sonucun ortaya çıkması ise bir yandan yoksulluğun küresel düzeyde bir tehdit haline gelmesine diğer yandan ise yoksulluk kültürünün yeni boyutlar kazanmasına yol açmaktadır. Gelişmeler bu tür sonuçları da içine alacak şekilde ekonomik alanda yeni ve küresel etkileşimlere sahip olan bir düzeni inşa etmektedir (Bhalla and Lapeyre, 2004: 3).

Küreselleşmenin ekonomik boyutunu ifade eden küresel ekonomik düzen, özellikle yoksul ülkelerde baskıcı rejimleri güçlendirerek, yolsuzlukların yaygınlaşmasına yol açan bazı önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuç ise küresel düzeyde oldukça yaygın kitlesel bir yoksullaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu tür özelliklere sahip ülkeler daha çok Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Latin Amerika’da görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde dünya barışını da tehdit edici düzeyde ciddi

<sup>1</sup> Esasen yoksulluğun ölçülmesi, başlı başına sorunlu bir konudur. Günümüzdeki bu çok boyutlu keyfiyetinden hareketle ölçmek daha da zordur.

<sup>2</sup> Bu kavramlarla ilgili daha geniş bilgi için bakınız; Chris Crowther, (2000), *Policing Urban Poverty*, New York: Macmillan Press Ltd.

anlamda bir yoksullaşma süreci yaşanmaktadır. Bu gelişme, bütün dünyada özellikle de Batı-dışı toplumlarda toplumsal ve siyasal bakımlardan endişe verici sonuçlar üretmektedir. Bu kitlesel yoksullaştırma süreci, zenginleri rahatsız edecek bir duruma geldiği için, yoksullara karşı daha ılımlı yeni bir üslup benimsenerek yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmektedir. Küresel düzeyde geliştirilen yoksullukla mücadele stratejileri, ulusal yoksulluğu azaltma doğrultusundaki yapısal değişim projeleri ve IMF-Dünya Bankası'nın kredi politikalarının yeniden gözden geçirilmesiyle şekillenmektedir. Yaklaşık 20-30 yıldır uygulanan bu stratejiler, yoksullaştırılan ülkelerin kamusal kurumlarını büyük ölçüde tahrip eden, küresel kapitalizme eklemleyen ve piyasa ekonomisi hakimiyetini empoze eden bir durum yaratmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz olup olmadığı tartışılabilir, ancak yoksullaşmayı yaygınlaştırdığı bir gerçektir. Özellikle, ekonomik açıdan kırılgan ve borç yükü altında zorluklar yaşayan ülkeler için yıkıcı sonuçları bulunmaktadır.

Bütün bunlar tam da küreselleşmenin ana damarını oluşturmaktadır. Çünkü böylece eski ekonomik ve politik düzenler yıkılarak yerine “yeni küresel düzen” kurulmaktadır. Yeni küresel düzen, bir yandan piyasadaki olumsuzlukları temizleme adına küresel ekonomik düzene uyum koşullarını gündeme getirirken, diğer yandan da kalkınma söylemine paralel olarak yoksulluğu azaltma adıyla reel karşılığı zayıf politikalar uygulamaktadır. Ancak bu politikaların sonucuna bakıldığında yoksulluğun azaltılması şöyle dursun, kaynakların tamamına yakını küresel sermaye aktörlerine akıtılmakta ve yoksullaşma daha da can yakıcı hale gelmektedir. Aslında hem dünyadaki gelişmeler hem de Türkiye'deki gelişmeler incelendiğinde görülen dönüşümler, hakim piyasa mekanizmalarının kendi başlarına yoksulluğu gideremeyeceklerini göstermektedir. “Küresel düzen içinde yoksulluk, ekonomik büyüme durumlarında dahi devam edebilmektedir. Türkiye'den çok daha zengin AB ülkelerinde ve ABD'de yoksulluğun kalıcı ve sürekli bir nitelik aldığı yönünde gelişmeler de yaşanmaktadır” (Buğra ve Keyder, 2003: 48).

Gelişmeler gösteriyor ki, küresel kapitalizmin oyun sahasında yer alan aktörlerin kendilerine verilen rolü oynamaktan başka seçeneği bulunmamaktadır. Küresel kapitalizmin oluşturduğu düzenin; farklı araçları ve argümanları kullanarak, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul hale getiren yeni bir sömürge düzeni haline gelme ihtimali artmaktadır. Söz konusu düzen, dünya ve kaynaklarını küresel sermaye sahiplerine daha sıkı kontrol etme ve hoş gitmeyen gelişmelere kolayca müdahale etme imkanını tanımaktadır. Bütün bu gelişmeler ve neticesinde kurulan yeni dünya düzeni/küresel düzen, “küresel yoksulluk” olgusunu doğurmaktadır. “Küreselleşmenin, büyüme ve paylaşım üzerindeki tesirleriyle yoksulluğu etkilemesi beklenen bir durumdur... Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki kapsamlı etkisi, ekonomik büyüme oranlarını, ülke içindeki gelir dağılımını ve kamu hizmetlerinin elde edilebilirliğini nasıl etkilediğine ve bütün

bunların yoksul ve yoksulluğa yakın kişilere transferinin nasıl olacağına bağlıdır” (Berry vd., 1997: 22-23).

Küreselleşme sürecine paralel olarak yaşanan yoksulluk olgusu, ileri kapitalizme özgü küresel süreçlerin toplumsal yaşama verdiği yeni biçimlerle bağlantılı olarak son derece karmaşık bir nitelik sergilemekte ve çağımıza özgü yeni biçimler alan sömürme, engelleme, dışlama ve bastırma biçimleriyle derinleşmekte ve adeta kronik hale gelmektedir. Tek tek toplumlar söz konusu olduğunda süreç içerisinde devletin, başta ekonomi olmak üzere sosyal sorumluluk alanından çekilmesi; işsizlik, sosyal güvensizlik, gelecekle ilgili iş ve gelir beklentisi ve bu yöndeki umutların azalmasına yol açmaktadır. Bütün bu gelişmeler, 1990’lı yılların küresel ekonomilerinde yoksulluğun yerleşmesine yol açan en önemli unsurlar olmuştur. Bunlara paralel olarak küresel nitelikli uluslar-üstü şirketlerin ucuz emek unsurunu öne çıkarmaları sonucunda birçok gelişmekte olan ülke, işsizliğin artması sorunu ile karşılaşmıştır. Böylece geçmiş dönemlerde devletin uyguladığı istihdam politikaları ve sosyal güvenlik tedbirleri ile büyük ölçüde bertaraf edilebilen yoksulluk, daha yerleşik ve çok boyutlu yeni bir yoksulluk olgusuna yerini bırakmıştır (Altay, 2007: 350).

Küresel yoksulluk durumunun, küresel ölçekte kapitalizmin gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Öyle ki, sermayenin çeşitli çelişkileri, bir çok toplumda teknolojik devrim ve kitlesel üretim yanında yoksulluğu ve işsizliği de üretme eğilimi göstermektedir. Fakat küresel yoksulluk durumu, küresel ölçekte gerçekleşen normal sermaye operasyonunun basit bir sonucu değildir. Bu anlamda küresel yoksulluk, sadece kapitalizmin ürünü değil, aynı zamanda sermayenin emperyal doğasının zorunlu sonuçlarından biridir (Jones, 2006: 179). Kitlesel kırılma ve uzun süreli işsizlik gibi yoksulluğun yeni biçimleri, sosyal skalanın üst ve alt kesimleri arasındaki yükselen gelir farklılıklarıyla oluşan toplumsal kutuplaşma süreçleriyle ilişkili yeni kaygılara yol açmaktadır. Yeni toplumsal sorunun kalbinde; küresel ekonominin işleyişine bir engel veya ilgisizlik, artan bir şekilde gereksiz olma hissi veya güvencesiz işlerde çalışan insanların sayısının artmasıyla şekillenen kitlesel toplumsal kırılma yatmaktadır. Gelecekte hemen hemen bütün uluslar, ortaya çıkan küresel ekonomik düzende sosyal tanınırlığı olmayan ve az ya da hiç işi bulunmayan milyonlarca insanın meydan okumasıyla karşı karşıya kalacaklardır. Ortaya çıkan küresel ekonomi, mesleki yapı ve toplumsal bünyenin parçalanmasına yönelik güçlü eğilimlerle nitelendirilmektedir. Konunun önem taşıyan boyutu, ekonomik verimlilik ve esneklik adına nüfusun önemli bir bölümünün dışlandığı parçalanmış bir toplumda sosyal uyumun nasıl sağlanacağıdır. Çünkü küresel ekonomik sistem sosyal uyum sağlayıcı birçok kurumun yok olmasına neden olmaktadır (Bhalla and Lapeyre, 2004: 4).

Gelişmelerin ortaya çıkardığı riskler ve çatışma potansiyelleri, yeni oluşturulacak kurum ve politikalarla karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak, bütün çabalara rağmen yoksulluk, 1990’lardan bu yana gelişme düzeyi ne

olursa olsun hemen hemen dünyanın bütün ülkelerinde hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Özellikle ekonomik açıdan daha zayıf ülkelerde küresel gelişmelerin olumsuz etkileri hem “mutlak yoksulluk” olarak tanımlanan yoksullaşma biçimini hem de “yeni yoksulluk” olgusunu tetiklemektedir. Bu gelişme ise yoksulluk sorununu, küresel sorun haline getirerek daha da derinleştirmektedir.

### **1.1. Küresel Mutlak Yoksulluk**

Sosyo-psikolojik nitelikleriyle yoksulluk, maddi yetersizliklere bağlı olarak yaşamın bütün kesitlerinden uzaklaşmaya neden olan bir kültürel atmosferdir. Birey açısından düşünüldüğünde, yaşama tutunamamanın bir göstergesi ve fizyolojik olarak ayakta kalma mücadelesinin bir ifadesidir. Yoksulluğun en belirgin tezahürü olan mutlak yoksulluk, fizyolojik olarak hayatta kalabilmenin asgari sınırını oluşturmaktadır. Çünkü mutlak yoksulluk; bireyin gelir ve tüketim harcaması bakımından sahip olduğu maddi güce bakılarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluğun kökeninde kötü kader yatmaktadır. Bu ise, sadece fiziksel etkinliğin devamı için minimum düzeyde gerekli olan temel ihtiyaçları karşılayan araçların yokluğu anlamına gelmektedir. Mutlak yoksulluk, bir geçim düzeyinin altında yaşamak anlamına gelir.<sup>3</sup>

Yoksulluğun referans çizgisi gibi standart ölçümleri her ortamda evrensel anlama sahip değildir. Sadece herhangi bir para biriminin satın alma gücü, ülkeler arasında önemli değişikliklere yol açma, aynı zamanda eleştirel anlamda zenginlik ve fırsat dağılımlarını çevreleyen yoksulluk oranı da belirleyicidir. Mutlak yoksulluğun seviyesi, yaşam şansının daha eşit dağıtıldığı yerlerden ziyade farklı sosyal ve siyasal sonuçların yaşandığı eşitsiz bir toplumda daha görünür olacaktır. Ayrıca yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır. Fakat yoksulluğun, siyasi güçsüzlük ve sosyal izolasyon gibi dış şoklara karşı kırılğan olan daha az somut boyutları da bulunmaktadır. Yoksul insanlar sadece fiziksel olarak ayakta kalmak için gerekli olanlara sahip olmama değil, aynı zamanda ihtiyaç duydukları zamanlarda yardım alma veya kendileriyle ilgili tercih yapma konularında gerekli yeteneğe sahip olmamaktır (Bratton, 2008: 30).

Mutlak yoksulluk, bir insanın asgari düzeyde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan kalori ve diğer besin ihtiyaçlarının karşılanmasına dayalı bir tanımlamadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılan harcamalara göre yapılan hesaplamalar, bir kimsenin günlük olarak alması gereken kaloriyi sağlayacak temel gıdaların gerektireceği maddi güce bakılarak yapılmaktadır. Buna göre, en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk eşiği oluşturmakta; gelir azlığı dolayısıyla bu eşiğin altında kalanlar mutlak yoksul olarak nitelenmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı, kendi içinde pek çok sorun içermekle birlikte; daha çok

<sup>3</sup> Mutlak yoksulluğun tanımı konusunda bakınız; B. Rowntree, (1971), *Poverty: A Study of Town Life*, New York: Howard Fertig, s. 117.

açlık sorununu da barındıran yetersiz beslenme koşullarıyla karşı karşıya kalan Batı-dışı toplumların yoksulluk durumunu tanımlamak için kullanılmaktadır (bkz. Şenses. 2002: 63).

Mutlak yoksulluğun barındırdığı açlık, organizmanın yeterli enerji alamadığında hissettikleri ve bu hissettiklerini yansıtmaya verilen isimdir. Mutlak yoksulluğun önlenemez sonucu olan açlık, asgari hayat standardı veya açlık sınırının çok altında sürdürülen sefil bir hayattır. Dolayısıyla mutlak yoksulluk, insan haysiyetine yakışır bir şekilde temel ve zorunlu ihtiyaçların giderilmemesi sonucunda ortaya çıkan yoksullukları ifade etmektedir (Seyyar, 2003: 41). Mutlak yoksulluk yaklaşımı, yoksulların görüşlerini dikkate almamaktadır. Gelir/tüketim esasına dayalı mutlak yoksulluk yaklaşımı, yoksulların dışında yapılan değerlendirmelere dayanmakta ve yoksulların kendi durumlarına ilişkin görüş ve değerlendirmelerini göz ardı etmektedir (Şenses, 2002: 92). Küresel dinamiklerin harekete geçmesiyle 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik alanda meydana gelen küresel gelişmeler, “yoksulluğun küreselleşmesine” (bkz. Chossudovsky, 1998) yol açmıştır. Dolayısıyla klasik mutlak yoksulluk da artık küresel düzeyde kendini hissettiren küresel sorunlardan biri haline gelmiştir. Son dönemlerde mutlak yoksulluğun gelişmiş ülkelerde üstesinden geldiği görüşü yaygınlık kazansa da, hala o ülkelerle birlikte olduğuna dair göstergeler bulunmaktadır.

Kaynakların ve üretimin küresel sermaye aktörlerinde toplanması sonucu ortaya çıkan açlık ve açlık sınırında yaşama gibi yoksullaşma, küresel yoksulluğun bir yüzünü ifade ederken; küresel kapitalizmin neo-liberal politikalarla desteklenmesiyle şekillenen “tüketim toplumu” olgusu ise küresel yoksulluğun göreceli yüzünü oluşturmaktadır. “Yeni yoksulluk” olarak tanımlanan bu gelişme, küreselleşmenin dünyayı akışkan hale getirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Tüketim toplumunda paylaşım adaletsizliğinin getirdiği katlanılmazlık, yeni yoksul olarak tanımlananlar açısından ciddi anlamda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kuşkusuz mutlak yoksulluk, gelişmiş ülkelerde geçmişe ve gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük seviyededir. Bundan dolayı yoksulluk çalışmalarında küresel yoksulluğun diğer yüzünü ifade eden ‘görelî yoksulluk’ kavramı öne çıkmaktadır. Görelî durum, mutlak seviyeden ziyade politik mülhazanın anahtarı olan gelir dağılımı gibi bazı ulusal ortalama oranına göre daha az gelire sahip olmayı ifade etmektedir (Gough, Eisenschitz ve McCulloch, 2006: 41-42).

## ***1.2. Küresel Yeni Yoksulluk***

Kapitalizmin, küresel gelişmeler ve neo-liberal politikalar ekseninde nitelik değiştirmesi, yoksulluğun da yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Çünkü dönemlerin temel niteliklerine göre yoksulluk, farklı anlamlara gelmektedir. Yoksul olmayı, yeterince tüketememe olarak gören neo-liberal ekonomik anlayış, yeni yoksulluk tanımlamasıyla görelî yoksulluğu ön plana çıkarmıştır. “Görelî yoksulluk, varlık içinde ancak, eşit olmayan bir

toplumda yoksulluk sorunudur. Temel ihtiyaçların karşılanabilir olduğu fakat, tüketici yaşam standartları içerisinde çok sayıda alt düzey sosyal beklentilerin karşılanamadığı bir durumda görülen yoksulluk biçimidir” (Alcock, 1993: 8). Özellikle bireyin toplumsal bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle ve kendisini, toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir. Bu durumda, toplumda makul olmayan bir düzeyde ya da asgari tüketim düzeyinin altında tüketim gerçekleştirenler, “görelî yoksul” olarak tanımlanmaktadır.

Görelî yoksulluk, son derece göreceli karaktere sahip toplumsal normlara bağlı düzgün bir yaşamın temel gereksinimlerini karşılamada başarısız olduğu anlamına gelmektedir. Bu normlar daha sofistike hale geldikçe yaşam kalitesinin standardı yükselir. Bu ise yoksul olmanın ne anlama geldiğini gösterir. Bu doğrultuda görelî yoksulluk, ülkenin ortalama geliri ile karşılaştırıldığında bir birey yada hanenin pozisyonu anlamına gelir.<sup>4</sup> Bu perspektiften bakıldığında görelî yoksulluğun, toplumun genel yaşam standardı ekseninde sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine bağlı olarak ortaya çıkan bir yoksulluk hali olduğu görülmektedir. Öyle ki, açlık sınırının üzerinde ancak, ortalama yaşam standardının altında bir yaşam sürdüren kişi, görelî yoksul sayılmaktadır. Özellikle yaşam standardı açısından toplumun sosyo-kültürel değer ölçülerinden ve tüketim toplumunun sunduğu nimetlerden mahrum olma hali görelî yoksulluğun belirleyici unsuru olmaktadır (Seyyar, 2003: 42-43).

Yoksulluk konusunda otorite isimlerden biri olan Sen’e (1995: 115) göre “gelirler alanındaki görelî yoksunluk, yetenekler alanındaki mutlak yoksulluğa yol açabilir.” Böyle bir sonuca, tüketim toplumunda daha sık rastlanılmaktadır. Günümüz tüketim toplumunda tüketicilik, gündelik davranış biçimi olmanın ötesinde düşünce ve eylem açısından ekonomik perspektifli bir ideolojiyi andırmaktadır. Bu ideoloji ise “modern tüketim ideolojisi”dir. Tüketim toplumunda birey, tüketimi sadece ihtiyaçları karşılamak için değil, gittikçe artan bir şekilde arzuları tatmin etmek için gerçekleştirmektedir. Tüketim davranışlarındaki bu dönüşüm, tüketiciyi, mümkün olan en kısa zamanda tüketmeye, tatmininin anlık olmasına ve kısa süre içerisinde yeni tatminsizliklerinin üretilmesine sürüklemektedir (Karakaş, 2005: 4).

Tüm toplum türlerinde olduğu gibi, tüketim toplumu yoksulları da mutlu yaşam şöyle dursun, normal yaşama bile erişemeyen insanlardır. Yine de tüketim toplumunda mutlu ya da sadece normal bir yaşama erişememek başarısız ya da yeterince tüketemeyen tüketici olmak demektir. “Tüketim toplumunda toplumsal aşağılanmaya ve ‘iç sürgün’e neden olan faktör ise her şeyden önce bireyin tüketici olarak yetersizliğidir. Unutulmanın, yoksun bırakılmanın ya da aşağılanmanın, başkalarının girebildiği toplumsal

<sup>4</sup> Görelî yoksulluk tanımı ve özellikleri konusunda daha fazla bilgi için bakınız; A. Sen, “Levels of Poverty, Policy and Change,” *World Bank Staff Working Paper*, no. 401, Washington, DC, World Bank, July 1980, p. 1 ve *World Bank Poverty Reduction Handbook*, Washington, DC, World Bank, 1993, p. 14.



şöleniden dışarıya atılmanın üzüntüsüne dönüşen bu yetersizlik, tüketici görevlerini yerine getirememenin güçsüzlüğüdür” (Bauman, 1998: 38).

Tatminin, topluluk içinde birey olarak yaşanmasını öngörür. Topluluk içinde birey olarak standartlar ölçüsünde tüketim gerçekleştiremeyenler ise yeni yoksullar grubunu oluşturmaktadır. Yeni yoksulların eşitsizliklerini açıklayan toplumsal kimlikleri arızalı, kusurlu, noksan ve yetersizlik vasıflarıyla tanımlanmaktadır. Tüketim toplumunun sonuçlarından biri olan “yeni yoksulluk”, umutsuzluk üretmektedir. Küreselleşmeye paralel olarak güçlenen neo-liberal politikalar sonucunda paylaşımın dehşet verici adaletsizliği, umutları iyice tüketmektedir. Eşitsizliklerin oranları farklı da olsa Türkiye de dahil bütün dünya ülkelerinde görülen paylaşımındaki eşitsizlik, yoksul ile zengin arasındaki fark pergelinin iyice açılmasına neden olmaktadır. Bütün bu gelişmeler, kapitalizmin küresel ölçekte değişiminin göstergesidir. Kapitalizm nitelik değiştirirken yoksulluk da nitelik değiştirmektedir. Başka bir ifadeyle kapitalizm kendini yeni bir formda tekrar üretirken, yoksulluk da kendini yeni bir formda ancak, önceki formlarını da koruyarak yeniden üretmektedir. Yeniden üretme sürecinin en önemli kaynağı ve dinamizmi küreselleşme sürecidir. Çünkü 2000’li yıllara gelindiğinde yeni yoksulluk olgusunun ülkelerle sınırlı kalmayacağı ve küresel bir sorun olduğu algılanması oluşmuştur.

Kentsel yoksulluk, sınıf-altı yoksulluğu gibi kavramlarla da açıklanan yeni yoksulluk, klasik mutlak yoksulluk anlayışından farklı bir yoksulluk tipini ifade etmektedir. Yeni yoksulluğu açıklayıcı kavramlar konusunda tam bir açıklık bulunmamaktadır. Farklı ülkelerde bazı nüansları içeren farklı terminolojiler kullanılmaktadır. Örneğin Fransa’da yeni yoksulluk “dışlanma” söylemiyle açıklanırken, Amerikan ve İngiliz söyleminde “sınıftaltı” kavramı öne çıkmaktadır. (Silver, 1996: 105-106). Yeni yoksulluk, ülkelerdeki kentsel yoksulluğun kendini göstermesi ve günümüz tabakalaşmasının önemli bir göstergesi olarak da nitelendirilebilir. Toplumsal tabakalaşmanın yeni bir düzeyi olan yeni yoksulluk, kentsel mekanların gökdelenleri altlarında ve metro banliyölerinde karton kutular üzerinde sürdürülen yaşamlarla sembolize edilmektedir.

Yeni yoksulluk, büyük kentlerin kenar mekânlarında oluşturulan yaşam alanlarında yerleşiklik kazanmasıyla birlikte, kendi çerçevesinde bir kültür atmosferi haline dönüşmektedir. “Küreselleşme öncesi kentin kenarlarında yaşayan ya da göçle gelen nüfusun oluşturduğu yoksulların iş bularak, birikim yaparak gelecekte zenginleşme umutları söz konusu iken, günümüz yoksulluk olgusu sözü edilen beklentilere izin verecek umutları sunmamaktadır” (Altay, 2007: 350). Yoğun iç göçün beslediği kent yoksulluğu, küresel gelişmelerin etkileriyle kentlerde ortaya çıkan yeni toplumsal yapıya eklenemeyen ve dışlanma duygusuyla farklı bir yaşam atmosferine ötelenen yoksullarla oluşmaktadır. Yeni kentsel yoksulluğun, klasik mutlak yoksulluktan temel farkı; önceden yoksulluk sorunu olmayan kentli nüfusun, ekonomik alanda meydana gelen küresel dönüşümler sonucunda yoksul hale gelmesi ve bu yoksulluğun görelisi olarak kalıcı

olmasıdır. Bu yeni kent yoksulluğunun can yakıcı etkisi ise ağına düşürdüğü kurbanlarını zaman içerisinde toplumsal ve mekânsal ortam ve süreçlerden dışlamasıdır.

Son tahlilde neo-liberal politikalarla, tüketim toplumu bağlamında ve küreselleşme ekseninde şekillenen yeni yoksulluk, küresel kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü küresel kapitalizm tüketiciliği bir ekonomik düzen haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu düzenin zenginleri ve yoksulları önceki dönemlerden farklı olarak aynı sosyo-kültürel ve ekonomik atmosfer içerisinde yaşamak zorundadırlar. Yoksullar açısından eşitsizliği ve dışlanmışlığı daha da katlanılmaz hale getiren boyutu budur.

## 2. Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, Anglo-Sakson literatürde göreceli olarak yeni, ancak 1990'lar boyunca hızla gündeme gelen bir kavramdır. Kavram,<sup>5</sup> ilk olarak 1980'lerde sosyo-ekonomik dönüşümlere bağlı ortaya çıkan sosyal problemlerle ilgilenen Fransız sosyologlar tarafından geliştirildi. Sosyal dışlanma, eşitsizliklerin büyümesi ve nüfusun bir bölümünde yükselen sosyal ve ekonomik güvenlik açığının dönüşümü sonucunda ortaya çıkan sosyal uyum kaybı anlamına gelmektedir. Sosyal dışlanma eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda küreselleşen sermaye ve onunla ilişkili üst sınıf tarafından yönlendirilen sanayi sonrası düzenin bir ürünüdür (Byrne, 2005: 182).

Yeni yoksul kavramıyla ilgili tartışmalar, ortaya çıkan sosyo-ekonomik durumun yapısal doğasındaki bir inancın büyümesinin ve bu doğrultuda değişen düşüncenin bir yansımasıdır. Literatürde, 1980'lerin sonuna doğru yoksulluktan sosyal dışlanmaya doğru kavramsal bir kayma gerçekleşti. Yeni kavramsallaştırmaya göre yoksullukla ilgili problemlerin; sadece maddi zenginlik eksikliğiyle değil, aynı zamanda sosyal katılımında bir düşüş, büyüyen insan hakları ihlali, enformel ağların büyümesi, aile bağlarının zayıflaması ve işgücü piyasasına erişimin düşüşüyle karakterize edilen çeşitli olgularla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.” (Bhalla and Lapeyre, 2004: 96-97). Problemleri besleyen ana kaynak ise küreselleşmenin potansiyel olarak taşıdığı çok sayıda riskler ve çelişkilerdir. “Artan küresel eşitsizlik basit bir eğilim olmasa da şurası açıktır ki, dünyanın belirli bölümleri ve çok sayıda insan hızla geriye düşmekte ve kamu politikası birçok vakada başarısız olmaktadır.” (De Haan, 2007: 154). Bütün bunlar ‘görelî yoksulluk’ dinamiğini hızlandırmakta ve ‘yeni yoksulluğun’ dışlayıcı işlevini güçlendirmektedir.

Yeni yoksulluk açısından değerlendirildiğinde sosyal dışlanma, ekonomik ve psiko-sosyal nedenlere bağlı olarak toplumsal yaşamdan farklı derecelerde izole olma veya izole edilme halidir. “Sosyal dışlanma, maddi

<sup>5</sup> ‘Sosyal dışlanma’ konusunun kavramsallaştırılması süreci hakkında geniş bilgi için bakınız; BHALLA, A. S. and Frédéric Lapeyre, (2004), *Poverty and Exclusion in a Global World*, New York: Palgrave Mcmillan, s. 1.

zenginliğin yokluğu ile değil; aynı zamanda sembolik dışlanma, sosyal yoksunluk ve temel sosyal kurumlara eksik katılımı ilgilidir. Bu, aynı zamanda birey ve toplum arasındaki ilişkinin kalitesini de vurgulayan bir durumdur.” (Silver, 1995: 1). Dışlanma, ya iç sürgün ya da dış ötelenmeyle gerçekleşmektedir. Dışlanma/dışlanmışlık duygusu, yoksulluğun sınırlarını genişletmekte ve oransal olarak yoksulluğun artışına neden olmaktadır. Özellikle zengin kavramının yaşam standardı açısından yeniden anlam kazanmasıyla birlikte yoksulluk kavramı, düzenli bir işi olan ancak, yaşam standardının altında tüketim gerçekleştiren bireyleri de kapsayacak bir genişlikte tanımlanmaktadır. “Bu kapsamdaki yoksullar, şiddetli toplumsal eşitsizlikten öte, “topluma dahil olmak”la “toplum dışı”na düşmek arasında gayet dar ama ürkütücü bir derinlik duyumsamasının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.” (Laçiner, 2002: 210).

Kentsel toplumsal yaşam atmosferinde ortaya çıkan dışlanmışlık psikolojisiyle yaşama tutunma olgusu, somut olarak 1960’ların sonlarından itibaren özellikle Batı toplumlarında görülmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren sosyo-kültürel ve ekonomik alanda görülen bunalımlarla birlikte “refah devletinin çöküşü, imalat sanayinin emeğin ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru olan göçü, post-endüstriyalizmin ortaya çıkışı, emek arzı ihtiyacının giderek azalması ve bunun sonucunda uzun dönemli işsizliğin doğuşu, yani yoksul kitlelerin işsizlik ya da düşük nitelikli iş girdabına girmeye başlaması, sistemsel gereksinimin azalmasını hızlandıran temel nedenler olarak kabul edilmektedir.” (Pınarcıoğlu ve Işık, 2003: 69-71). Kent içerisinde yaşayan oldukça önemli bir oranı temsil eden kentli kitleye yönelik ortaya çıkan bu sistemsel gereksinimin hızlı bir şekilde azalması, sosyal dışlanmayı da dramatik bir biçimde artırmıştır.

Sosyal yoksunlukların kaynağı olarak sosyal dışlanma ve bunun mekânsal ifadesi olan mekânsal yarıma kavramı, yoksulluk tartışmalarındaki yerini almıştır. “Sosyal dışlanmayla-yoksulluk ilişkisi şöyle kurulabilir: Eğer birey, bir sosyal dışlanmaya muhatap ise topluma etkin olarak katılmada sınırlı bir yapabilirliğe (capability) sahiptir” (Bradly, 2000: 23). Toplumsal yaşama aktif olarak katılmada yapabilirliğin sınırlanması; yoksulları toplumsal işlevlerinden yoksun duruma düşürmekte, günümüz emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından dışlamaktadır. Bu, onların toplumsal pozisyonlarını, politik etkinliklerini ve iyileşme olasılıklarını da geniş ölçüde etkileyerek yoksulluklarını kronikleştirmektedir.

Sistemin bu kitleye ihtiyaç duymaması, bu kitlenin de sistemle bütünleşme beklentisinin kalmaması, aynı yaşama alanında ve aynı insanlık durumu ortamında bulunulmasına rağmen ayrı dünyaların kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Batı toplumlarında özellikle de Avrupa Birliği ülkelerinde görülen bu durum, toplumsal bütünleşmeye zarar veren bir gelişme olarak algılandığı için, tedavisi gerekli ve mümkün bir hastalık olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu yeni yoksulluk psikolojisi oldukça sorunlu ve sıkıntılı durumlara yol açmaktadır. Yoksullar sahip oldukları yetersizlik

ve yoksunluklar nedeniyle çoğu zaman utangaç, kaba, kirli, sessiz ya da tam tersi saldırgan ruh hallerinde bulunarak toplumdan kendi kendilerini dışlarken, toplumun yoksul olmayan kesimi tarafından da dışarıda görülme eğilimiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bauman'ın (1988) yaklaşımı, yoksulluğun tanımlanmasında yetersiz tüketim kapasitesi üzerine odaklanmanın eksikliğini hatırlatması bakımından önemlidir. Zira, yoksul kimsenin, topluma katılımının en önemli aracı olan, üretici kapasitesinin önemi gözden kaçırılmış olmaktadır. Küreselleşme sürecinde ekonominin yeniden örgütlenmesi, bu kitlenin üretici olma kapasitesini sınırlayarak, hem iş süreçlerinden hem de toplumsal karar alma süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır. Bunların yanında küreselleşme söylemi ve kitle kültürünün yaygınlaştırdığı ihtiyaçların ve tatminlerin sınırsızlığı konusundaki baskın anlayışın analiz edilmesi önem taşımaktadır. Çünkü sözü edilen anlayış temelinde aşırı tüketim tahrik edilmektedir. Böylece tüketimde eşitsizlik yoluyla bireylerde yeni korku, güvensizlik ve suçluluk duygularının oluşumunun önü açılmaktadır (Karakaş, 2005: 14). Güvensizlik duyguları içinde yaşam mücadelesi veren yoksullar, zenginler için tasarlanmış bir dünyada yaşamak gibi zor bir durumda kalarak, toplumsal dışlanmışlığı bütün hücrelerinde hissetmektedirler. Dışlanmışlığı hissettiren bir etki de yoksulluğun tepeden bakıcı, kibirli ve ırkçı bir tutum olarak inşa edilmiş olmasıdır.

### **3. Yeni Yoksullukla Mücadele**

Ekonomik krizlerin yaşandığı son yıllarda görülen işsizlik oranındaki artış, gelir dağılımındaki adaletsizliğin hızlı yükselişi ve devletin temel hizmet alanından çekilerek sosyal boyutunun zayıflaması gibi gelişmeler, yeni yoksulluk olgusunu, küresel düzeyde hissedilen ciddi bir sorun haline getirmektedir. Öyle ki, ortaya çıkan sorun geleneksel dayanışma kalıplarının üstesinden gelemeyeceği bir boyut kazanma sürecindedir. Neo-liberal ekonomi politikalarının bir sonucu olan söz konusu yoksulluk sorunu, geleneksel yoksullukla mücadele yöntemlerinin dışında yine neo-liberal perspektifli yoksullukla mücadele sistemleri geliştirilerek çözülmeye çalışılmaktadır.

Küreselleşmenin en belirgin özelliği, uluslararası sömürü ve bağımlılık ilişkilerinin derinleştirilmesi, kapitalist ilişki ve kurumların geri döndürülemez bir biçimde yerleştirilerek Batı-dışı toplumların sömürülmesi ve yeniden bağımlı hale getirilmesidir. Küresel ekonomik sistem böyle işletilirken, boyutları küresel sermaye sahiplerini de rahatsız edecek düzeyde bir yoksullaşma süreci de yaşanmaktadır. Bundan dolayı Batı-dışı toplumlarda görülen yoksulluğa ilgi, büyük ölçüde küresel kuruluşlar tarafından gösterilmektedir. Bu ilgi önemli ölçüde neo-liberal ekonomi politikalarının farklı ülkelerdeki etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kuruluşların dikkatleri, daha çok yapısal uyum programlarının ana doğrultusuna dokunmadan pürüzsüz bir biçimde sürmesi konusunda kararlılık gösteren ve bu doğrultudaki reformları istikrarlı bir şekilde

uygulayan ülke hükümetlerini desteklemeye yönelmektedir. Özellikle Dünya Bankası, yoksulluk gündeminin belirlenmesinde son yıllarda giderek ön plana çıkmaktadır (Nakiboğlu, 2004).

Yoksullaşmanın ve sonuçlarının zenginler tarafından gündeme getirilmesi, sadece ekonomik kaygılar açısından değerlendirilemez. Yoksulluk sorunu bağlamında geliştirilen politikaların diğer boyutları, özellikle de siyasal boyutu mutlaka dikkate alınmalıdır. 1960'lı yıllardan bu yana uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele kapsamında geliştirdikleri politikaların, siyasal kaygı amacı taşıdığı tartışılmayacak kadar açıktır. “Komünizm tehlikesini savuşturma ve günümüzde özellikle kentlerdeki yoksulların aşırı uç olarak tanımlanan siyasal hareketlerin kaynağı haline gelmemesi için verilen çabalar bunun göstergeleridir. Ayrıca dünya egemenlik ilişkilerinde söz sahibi olan ülkelerin, egemen konumlarına küresel ölçekte yönelecek tehditlerin bertaraf edilmesi çabalarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir” (Karakaş 2005: 8-9).

Yoksullukla mücadeleye ilginin, küresel sermaye sahipleri tarafından gösterilmesi ise, yenedünya düzenin kavgasız, belasız ve pürüzsüz bir dolaşım alanı oluşturma isteğinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu kaygıları giderecek ve küresel düzeydeki yoksullukla mücadele edecek stratejiler ise neo-liberal politikalar kapsamında geliştirilmektedir. Neo-liberal perspektifli çözüm önerilerinin özü ve işlevi ise, piyasaya müdahale etmek değil, onun etkin bir biçimde işlemlerini sağlamaktır. Ancak neo-liberalizmin yoksullukla mücadele anlayışı, kurumsal ve sosyal güvenlik temelinde politikalarından ziyade gönüllü katkıları öne çıkarmasından dolayı güvenli bir gelecek hakkında soru işaretleri oluşturmaktadır. Çünkü böyle bir durumla karşı karşıya gelen yoksul birey, kısıtlanmışlık hissine kapılmakta ve kendi saygınlığı konusunda şüpheye düşmektedir.

Neo-liberal yoksullukla mücadele stratejisinde “ikiz kuruluşlar” olarak bilinen IMF ve Dünya Bankası ön plana çıkmaktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi, yoksulluğu üreten sistemin kendisini sorgulamadan, yoksulluğun ekonomi-dışı boyutlarına dikkat çekerek hafifletilmesi ve sistem içine çekilmesi gereken bir olgu olduğu düşüncesiyle şekillenmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen yapısal uyum programları, sorunların kaynağını kurutmak ya da eşitsizliğe neden olan kaynakların sömürülmesini engellemek yerine yoksul ülkeleri, borç kısır döngüsünün sarmalına katmaktadır. Böylece sorun çözüleceği yerde daha da derinleşerek katlanılmaz hale gelmektedir. Hâlbuki temel sorun, küreselleşmeyle hız kazanan “post-modern bir sömürgecilik” anlayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu yaklaşımla iletişim, etkileşim ve sermayenin akışkanlığı açısından mekânsal daralma yaşayan dünyanın, güçlülere tarafından daha otoriter bir yaklaşımla kontrol edilebilmesine ve üretilen artı değerlerin büyük bir kısmına el konulabilmesine imkan vermektedir.

Yoksullukla mücadelenin politik yönünün yanında önemli bir boyutu da yoksulluğa yönelik geliştirilen ahlaki yaklaşımdır. “Ahlakın özü zayıf, talihsiz ve acı çeken insanların bütünlüğü ve mutluluğu için sorumluluk

dürtüsüdür; yoksulluğun suçluluk kaynağı olarak görülmesi bu dürtüyü kabul etmeme ve ortadan kaldırmaya yöneliktir. Mevcut ya da potansiyel suçlu olarak yoksullar, etik bir sorun olmaktan çıkmaktadır. Bunun da ötesinde onlar bizim ahlaki sorumluluğumuzdan muaf tutulmaktadır” (Bauman, 1998: 76). Muaf tutulma, kuşkusuz vicdanları rahatlatan bir tutum olduğu için yoksulluk ve onunla mücadele konusundaki sorumluluk duygusu zayıflamakta ve sorunun üstesinden gelmek zorlaşmaktadır. Günümüzde yoksullukla mücadeleyi zorlaştıran bir diğer önemli unsur da küresel yoksulluğun kendine özgü yaşadığı krizlerdir. Söz konusu krizler ise küresel kapitalizmin çelişkili gelişiminden beslenmektedir. Küresel düzeyde görülen yoksullukla mücadele edebilmek için öncelikli olarak küresel kapitalizmin çelişkili süreçlerinin izini sürmek ve ortaya çıkarmak gerekir.

## SONUÇ

Neo-liberal politikalarla iyice perçinlenen tüketim kültüründe toplumlar ve bireyler, üretimde eşit olmadıkları halde tüketimde eşit olmaya zorlanmaktadır. Ancak buna izin vermeyen büyük gelir eşitsizliği ve dengesizliği, tüketim toplumunda defolu tüketiciler olarak yeni bir yoksul kitlesi ortaya çıkarmaktadır. Küresel gelişmeler ise bu yeni durumu tetiklemektedir. Örneğin günümüz Türkiye’inde ekonomik büyüme ve ekonomik göstergeler pozitif eğilimli olmasına rağmen, “tabana yansımada” gibi söylemlerin en temel nedeni “yeni yoksulluk” olgusudur. Çünkü bu sistemdeki girdilerden zenginler daha fazla pay almaktadırlar. Yeni yoksulların payına düşen ise bolluk içinde yokluğun yaşanmasıdır. Çünkü onlar tüketim toplumunun standartları ölçüsünde tüketim gerçekleştirememektedirler.

Kapitalist süreçte ortaya çıkan mutlak yoksulluğun, devletin ve sivil toplumun uygulayacağı istihdam politikaları ve sosyal güvenlik tedbirleri ile telafi edilebilme ihtimali varken, yeni yoksulluk olgusu daha yerleşik, derin ve psikolojik boyutlu sorunlar sarmalına dönüşmektedir. Çünkü daha fazla tüketebilenler için tasarlanmış bir dünyada yaşamak bireyleri toplumsal aşağılanma, dışlanma ve iç sürgün duygusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu şekilde tasarlanmış bir ortamda yoksulluktan bahsederken kullanılan üslup ve argümanlar, yeni yoksulluğun toplum düzenini tehdit eden boyutu çerçevesinde şekillenmektedir. Temelde korkunun beslediği kaygılarla belirlenen bu yaklaşımın altında, yoksulluğun zengin dünyasına zarar vereceği bakış açısı yatmaktadır. Toplumsal dışlama, ya da yoksulları kontrol altında tutma eğilimi de bu bakış açısının bir sonucu olarak gerçekleşmektedir.

Yoksullukla mücadele söylemi son dönemlerde hükümet politikaları içerisinde en moda olanı haline gelmiştir. Ancak söz konusu politikalar ya yoksulluk sınırlarını belirleyen yönlendirilmiş istatistik verileriyle ya da BM’nin geliştirdiği insani gelişme endeksleriyle ampirik olarak yapılan kaba ölçümlere dayanmaktadır. Belki de sorunun esas gövdesini oluşturan yoksulluğu doğuran zihniyet mekanizmaları bu politikalar içerisinde ima bile

edilmemektedir. Yoksullukla mücadele söylemi, moda bir yaklaşım olmasına rağmen hiçbir zaman dünya ve ülke gündemlerinin birinci konusu olamamaktadır.

Günümüzde küresel yoksullukla mücadele stratejileri, küresel nitelikli kuruluşlar aracılığıyla geliştirilmekte ve yine bunlar aracılığıyla uygulanmaktadır. Ancak küresel yoksulluğa yol açan mekanizmalarla, mücadele mekanizmalarının çıkarlarının aynı hedeflerde buluşması, bu eksenlerdeki yoksullukla mücadeleyi sorunlu hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle küresel yoksulluk mekanizmasının ana sorumlularıyla, yoksullukla mücadele söylemi arasındaki ilişki çelişkili bir doğaya sahiptir. Dolayısıyla bu perspektif doğrultusunda gerçekleştirilen yoksullukla mücadeleye ilişkin sonuçlar da sorunludur. Örneğin Dünya Bankası ve IMF'nin Batı-dışı toplumlarda uyguladıkları yapısal uyum programları gibi yoksullukla mücadele aktörlerinin yayınladıkları yoksulluk istatistiklerinin manipüle edilmiş olduğu iddiaları bu açıdan anlamlıdır. Çünkü istatistiksel durumla sosyolojik durum önemli ölçüde farklıdır.<sup>6</sup>

Yoksullukla mücadelede takip edilen yol ne olursa olsun, bu yolların ve uygulamada takınılan tutum ve davranışların etik ilkelere uygunluğu mutlaka sorgulanmalıdır. Yoksulluk nasıl ki, çok yönlü ve karmaşık bir olgu ise onunla mücadele de kuşkusuz çok yönlü olmalıdır. Her türlü yoksullukla mücadelenin en temel şartlarından biri, yoksulluğa yol açan ana neden ve süreçlerin iyi tanımlanmasıdır. Yoksullukla mücadelede devletin sosyal boyutunun güçlendirilmesi de önemlidir. Özellikle sosyal devletin, yoksulların sosyal dışlanma tehlikesine karşı gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapması, araç ve argümanlarını yeniden tahayyül etmesi gerekir. Türkiye gibi ülkelerde yoksullukla mücadele pratikleri, genellikle damgalayıcı bir etki yarattığı için yoksul birey açısından sosyal dışlanma duygusu daha yakıcı bir biçimde hissedilmektedir.

#### KAYNAKÇA

- ALCOCK, Pete. (1993), *Understanding Poverty*, London: The Macmillan Press Ltd.
- ALTAY, Asuman. (2007), "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 7(1).
- BAUMAN, Zygmunt. (1998), *Work, Consumerism and the New Poor*, Philadelphia: Open University Press.
- BERRY, Albert, Hoton, S., Mazumdar, D. (1997), "Globalization, Adjustment, Inequality", *Poverty and Human Development*, New York: H. D. Report Office.
- BHALLA, A. S. and Frédéric Lapeyre. (2004), *Poverty and Exclusion in a Global World*, New York: Palgrave Mcmillan.
- BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ESK) (2001), *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar, Yoksulluk ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Anlaşması*, 10/05/2001, E/C.12/2001/10.

<sup>6</sup> İstatistiksel analizler sınırlı ve biçimsel olanı tanımlayabilirken, sosyolojik yaklaşım ise durumun girift ve karmaşık boyutlarını da açıklama çabasındadır. Ayrıca istatistiksel analiz sonuçları, iyimser ve kötümser perspektiflerin oluşmasına da neden olabilir.

- BRADLY, David. (2000), "Rethinking the Sociological Measurement of Poverty", *Social Forces*, Vol. 81(2).
- BRATTON, Michael. (2008), "Poor People and Democratic Citizenship in Africa" Ed. Anirudh Krishna, *Poverty, Participation, and Democracy*, New York: Cambridge University Press.
- BUĞRA, Ayşe ve Keyder, Çağlar. (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Raporu, Ankara.
- BYRNE, David, (2005), *Social Exclusion*, London: Open University Press.
- CHOSSUDOVSKY, Michel. (1998), *The Globalisation of Poverty: Impacts of IMF and World Bank Reforms*, Sydney: Pluto Press.
- CROWTHER, Chris. (2000), *Policing Urban Poverty*, New York: Macmillan Press Ltd.
- DE HAAN, Arjan. (2007), *Reclaiming Social Policy: Globalization, Social Exclusion and New Poverty Reduction Strategies*, New York: Palgrave MacMillan.
- GOUGH, Jamie, Aram Eisenschitz and Andrew McCulloch. (2006), *Spaces of Social Exclusion*, London: Routledge.
- JONES, Branwen Gruffydd, (2006), *Explaining Global Poverty: A Critical Realist Approach*, London: Routledge.
- KARAKAŞ, Mehmet. (2005), "Yeni Yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Tüketimde Eşitsizlik", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7(2).
- LAÇINER, Ömer. (2002), "Sonsöz Yerine: Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak", Necmi Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: WALD-Demokrasi Kitaplığı.
- NAKİBOĞLU, Cüneyd. (2004), *Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara.
- PINARCIOĞLU, Melih ve Işık, Oğuz .(2003), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 3. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ROWNTREE, B. Seebohm. (1971), *Poverty: A Study of Town Life*, New York: Howard Fertig.
- SEN, Amartya. (1995), *Inequality Reexamined*, Cambridge: Harvard University Press.
- SEN, Amartya. (1980), "Levels of Poverty, Policy and Change," *World Bank Staff Working Paper*, no. 401, Washington, DC, World Bank, July.
- SEYYAR, Ali. (2003), "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Yoksulluk I. Cilt*, İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- SİLVER, Hilary. (1995) 'Three Paradigms of Social Exclusion', in G. Rodgers, C. Gore and J. Figueiredo (eds) *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, Geneva: International Institute for Labour Studies.
- SILVER, Hilary. (1996), "Culture, Politics and National Discourses of the New Urban Poverty", Ed. Enzo Mingione, *Urban Poverty and the Underclass*, Cambridge: Blackwell Publishers Ltd.
- ŞENSES, Fikret .(2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- WORLD Bank *Poverty Reduction Handbook*, (1993), Washington, DC, World Bank.